

Alexandru Nicolae

ARTICOLUL ÎN PRINCIPALELE GRAMATICI¹ DE SECOL XIX

1. După cum se observă în Chivu (2009), de la primele gramatici românești, articolul a „fost pus în relație (și adesea grupat) fie cu «terminația» cuvintelor, fie cu pronumele și chiar cu prepoziția”, aceste lucrări depărtându-se de modelul slavon sau latin urmat de autor și reprezentând, finalmente, „o prelucrare, respectiv o interpretare originală a materialului românesc”. Studiul citat se ocupă de primele gramatici din spațiul românesc, având ca punct final de investigație *Observațiile* lui Ienăchiță Văcărescu (1787).

Ne vom ocupa în continuare de prezentarea concepției despre *articol* în gramaticile de secol XIX². Clasa articolului este foarte restrânsă, iar elementele încadrate în ea variază de la o gramatică la alta, inclusiv în lingvistica actuală³. Ultima parte a contribuției noastre va avea în vedere analiza concepției despre articol într-o gramatică școlară – Massimă 1860 (prima ediție, 1854).

Scopul nostru este, așadar, de a prezenta o mică parte din concepția despre gramatică a învățaților secolului respectiv, controversa în privința articolului fiind interesantă în contextul evoluției ideilor lingvistice.

2. În fiecare gramatică, concepția despre articol este diferită: dacă în *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae* se identifică și se descriu ambele tipuri de articol (hotărât și nehotărât), gramaticile lui Diaconovici Loga (1822) și Heliade Rădulescu (1828) nu identifică, nici nu descriu articolul nehotărât, pentru că în aceste gramatici articolul este văzut ca un element de dezambiguizare în

¹ În cazul gramaticilor care au ediții moderne, citarea se face după textul din ediție (indicată în bibliografie); în cazul în care folosim un text original, fără ediție filologică, citarea se face după textul original, iar transcrierea citatelor din lucrări cu alfabet latin și transliterația celor cu alfabet chirilic sau de tranziție ne aparțin.

² Pentru periodizare vom combina două criterii: periodizarea istoriei limbii române, unde prin „secolul al XIX-lea” se înțelege perioada 1780–1881 (din Gheție 1975), și periodizarea istoriei lingvisticii românești (din Iordan 1978), în care secolul al XIX-lea se împarte în două mari perioade, 1780–1828 și 1828–1870, și un fragment din perioada imediat următoare (1870–1918), adică 1870–1881.

³ De exemplu, *Gramatica Academiei* din 1963 (GA 1963) identifică patru tipuri de *articol*, și recunoaște statutul de clasă de vorbire autonomă al articolului: **hotărât propriu-zis**, **nehotărât posesiv (genitival)** – *al, a, ai, ale* – și **demonstrativ (adjectival)** – *cel, cea, cei, cele*, pe când *Gramatica Academiei* din 2005 (GALR 2005/2008) identifică doar două tipuri de articol (**hotărât** și **nehotărât**), iar existența unei clase lexico-gramaticale distincte a articolului nu este recunoscută, articolul fiind considerat un tip special de *determinant*, definit ca „modalitatea (gramaticală) **afixală** de integrare enunțiativă, statut care îl diferențiază de ceilalți determinanți” (GALR 2008: 53). Articolul posesiv (genitival) și cel demonstrativ (adjectival) – *al* și *cel* – din GA 1963 sunt interpretate ca pronume semiindependente în GALR 2005 (2008).

flexiunea substantivului, chiar un element desinențial de flexiune. Timotei Cipariu recunoaște existența unei unități numite *articol nehotărât* în unele dintre lucrările sale, însă nu recunoaște existența părții de vorbire *articol*⁴.

3. Pentru că situația din *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae* (Micu, Șincai 1780, Șincai 1805) a fost analizată în Chivu 2009⁵, ne vom opri doar la două aspecte care nu au fost atinse. Menționăm că în *Elementa*, articolul este analizat atât din punctul de vedere al rolului său în flexiune, cât și din punctul de vedere al rolului funcțional-semantic, de integrator enunțiativ: „articolul însă în limba daco-romană este de două feluri: unul hotărât, care determină⁶ obiectul, altul nehotărât, care nu determină obiectul”⁷.

O observație interesantă, ce se regăsește mai rar în gramatici, este aceea că articolul hotărât este parte componentă a pronumelui/adjectivului pronominal nehotărât (*un-ul, un-a, uni-i, une-le*), considerate în lucrare *articole nehotărâte*⁸: „articolul nehotărât, când se folosește singur, are nevoie de articolul hotărât atât la singular, cât și la plural” (Micu, Șincai 1780: 21), „articolul nehotărât, când se folosește fără nume, are nevoie de articolul hotărât” (Șincai 1805: 129).

În ediția din 1780 se indică drept sinonime pentru articolul nehotărât de plural (care, în ambele ediții este considerat *pronume*), *nește* și *niscari* (glosate în latină cu *quidam, quaedam*), iar cea din 1805, *niște* și *niscari* (m.), *niscare* (f.).

4. În *Temeiurile gramaticii românești*, Budai-Deleanu (1815–1820) recunoaște existența în română a articolului, numește clasa respectivă ca atare, însă nu-l include în inventarul părților de vorbire⁹, pentru a nu se îndepărta de modelul gramaticilor latinești; articolul este văzut aici ca un morfem de flexiune, rolul funcțional-semantic de determinare/definitivitate nefiind menționat: „latinii n-au numărat numa opt feluri de cuvinte și pentru aceasta au așezat opt părți a orașii sau a voroavei. Noi încă facem opt, măcar că și articolul să împreună la alcătuirea voroavii. Dar fiindcă și la latini au fost articol și cu toate acele n-au fost numărat cătră părțile voroavei, de bună samă din pricina căci articolul era luat de la

⁴ Opiniile lui Cipariu oscilează foarte mult de la o lucrare la alta, vezi *infra*.

⁵ Unde articolul este „considerat principalul mijloc de indicare a flexiunii nominale” (Chivu 2009). Dat fiind că abordarea *articolului* în *Observațiile* lui Ienăchiță Văcărescu este tratată în Chivu 2009, nu vom relua descrierea și aici.

⁶ Toate sublinierile de acest tip din articol ne aparțin.

⁷ „Alter definitus, qui rem determinat, indefinitus alter, qui rem non determinat” (Micu, Șincai 1780:20).

⁸ După cum se arată în Stan 2007, statutul elementului *niște* – considerat de gramaticile academice românești forma de nominativ-acuzativ plural a articolului nehotărât – este controversat.

⁹ „Părți ale voroavei”, opt la număr: *nume, pronume, verb, partițipie, adverbie, prepoziția, conjuncția și interiecția*. (Budai-Deleanu 1815–1820: 113/45v).

pronume, fiind dară că și la noi articulele sînt părțile prefăcute din pronume sau și din prepoziții, drept aceasta nice noi le vom număra la părțile voroavei” (Budai-Deleanu 1815–1820: 112–113/45r–45v)¹⁰.

5. Spre deosebire de *Elementa*, lucrarea lui Diaconovici Loga, *Gramatica românească* (1822), nu identifică, nici nu descrie articolul nehotărât; cauza este concepția care stă la baza delimitării clasei articolului, autorul considerând că articolul funcționează ca element de flexiune: „Articolul este aceeaia parte a grăirii, carea se apleacă, și punându-se după Nume hotărăște aplecarea lui la numeri și în cazuri: că în limba românească Numele nu se apleacă, fără numai Articolul cu care se închee” (Diaconovici Loga 1822: 59).

Diaconovici Loga (1822) se îndepărtează de modelul său, cel latin, recunoscând în română clasa articolului, pe care o consideră o clasă autonomă. Autorul (1822: 89–90) are o intuiție modernă, încadrând elementul *niște* în clasa pronomelor nehotărâte invariabile (clasa „pronumele nehotărîtoriu indefinit”, subclasa „pronumelor nedeclinătore”), intuiție care corespunde celor mai recente studii despre *niște*: „*niște* se situează la limita dintre un element funcțional (articol, determinant slab) și un element lexical (adjectiv slab)” (Stan 2007: 203). Mai târziu, și Timotei Cipariu (1869) îl încadrează pe *niște* tot în clasa pronominalelor nedefinite (și la Stan 2007: 199).

În capitolul de *Sintaxa articolului* din lucrarea lui Diaconovici Loga (1822: 148–150), mai multe aspecte rețin atenția. Unele reguli sintactice, precum următoarea „Iară de va urma după acestea Nume proprii Pronumele stăpânitoriu: *meu, tău, nostru, vostru*, atuncea iau Articolul. P. e: *Martinul meu, Gheorghel vostru*” (p. 149), sunt cvasiartificiale; studierea textelor de secol XIX arată că acest tipar este marginal. Omonimia între realizările articolului hotărât și unele pronume clitice generează o situație de ambiguitate, de unde se observă predilecția pentru utilizarea unui criteriu al formei, nu al funcției lingvistice. Autorul consideră că aceste clitice sunt forme ale articolului hotărât și înregistrează situații de „împreunare” (în terminologia sa) a acestor forme cu diverse clase lexico-gramaticale: *Împreunarea Articolului cu Pronumele* („pronumele împreunătore: *mi, ți, i, ni, vi* se încheaotoră cu Articolul. P.e.: *Calul cel sur mi-l dede*; sau *Caii cei suri mi-i dede*.”, p. 149), *cu Verburi, cu părțile ceale nedeclinătore ale grăirei* (ie., *Adverbii*¹¹, *Cujugții*). În cazul combinării articolului cu interjecția, autorul nu face confuzia evidențiată; după cum arată exemplul său, elementul care are drept suport

¹⁰ În mod evident, Budai-Deleanu se referă la situația din latina populară, în care demonstrativele *ille* și *ipse* și cuantificatorul *unus* suferiseră un proces de desemantizare, de pierdere a trăsăturilor puternice (o valoare demonstrativă slabă și, respectiv, o valoare cantitativă slabă), putând fi folosite împreună cu substantive (Jordan, Manoliu 1965: 142–143).

¹¹ Autorul considera marca de negație *nu* (morfem negativ liber, după GARL 2008: 685) adverb, punând pe același plan (*împreunare cu adverbii*) „*nu-l va umezi*” și „*lesne-l vei aduce*” (p. 149).

fonetic interjecția este *articolul* (nu cliticul pronominal omonim), funcționând drept (ceea ce am numi astăzi) clasificator substantival: „*vaiul și ohtatul păcătosului*” (p. 150).

6. La fel ca Diaconovici Loga (1822), Heliade Rădulescu (1828) nu identifică, nici nu descrie articolul nehotărât, drept urmare a concepției sale, potrivit căreia principala funcție a articolului este de element flexionar. Spre deosebire însă de Diaconovici Loga (1822) și în consonanță cu Micu, Șincai (1780), Șincai (1805), după cum rezultă din definiția pe care o dă, Heliade Rădulescu are în vedere în definirea articolului hotărât un criteriu funcțional-semantic, anume realizarea funcției de definitivitate/determinare: „articolul’ este o mică zicere care se-pune în urm’a și înaintea Substantivelor’ și Adjectivelor’ ca să le defineze” (Heliade Rădulescu 1828: 135).

În afară de articolul hotărât, Heliade Rădulescu amintește și de formele *celū* și *alū*, specificând însă că „se-pun numai înaintea adjectivelor’ și... sînt’ adjective demonstrative măi mult” (Heliade Rădulescu 1828: 34). Pentru Heliade Rădulescu, *un(ū)* și *o* sunt adjective nedefinite, care apar în distribuție complementară cu articolul hotărât: „câte substantive aū înainte pe adjectivul nedefinit’ unū și o, asemenea nu iaū articol’; cum: un’ învățat’, o dreptate; șcl.” (Heliade Rădulescu 1828: 237).

7. Concepția gramaticală despre articol se schimbă parțial în lucrarea lui Iordache Golescu (1840); deși articolul nehotărât nu este încadrat în clasa articolului, pe lângă articolul hotărât, și *cel* și *al* intră în descrierea clasei articolului (a „încheieturii”, în terminologia autorului) (Golescu 1840: 11–13)¹².

8. Timotei Cipariu „a oscilat mult în legătură cu recunoașterea articolului ca parte de vorbire – admis în *C[ompendiu]* 1855, tolerat în *E[lemente]* 1854, respins în *G I [Gramateca]* 1869” (Avram 1992: XVIII). Așadar, din perspectiva investigației noastre, lucrările lui Timotei Cipariu trebuie abordate separat, avându-se în vedere și faptul că fiecare are un nivel și profil științific diferite¹³. În *Principie de limbă și de scriptură* (Cipariu 1847–1848/1866), autorul acordă o importanță deosebită postpunerii și enclizei articolului hotărât românesc, însă dintr-un punct de vedere comparativ-istoric, nu descriptiv-funcțional (punctul de vedere care interesează în contribuția noastră).

¹² De asemenea, Golescu propune unificarea interpretării fonologice a alofonelor *l* și *ul* (considerate, în gramaticile de până la el – *Elementa*, Loga, Heliade Rădulescu –, două „încheieturi” distincte), arătând că prezența lui *u* este condiționată strict fonetic: „Încheietura *ul* putem zice că ieste tot o încheietură, cu încheietura *l* și fiind că toate cuvintele ce să sfârșesc în slovă neglasnică, cum ban, stan, cal, și c.l.l. să înțelege că au la sfârșit un *u* mut, și atât dă întunecat, încât d-abea să aude, dă aceea s-a și lepădat dela scrisoare. Iar când la acele cuvinte să adaugă încheietură, atunci acel *u* mut, își dobândește glas întreg, ca când ar fi *u* și dă aceea ni să pare că încheietura *ul* este dăosebită încheietură dă *l*, asemenea și la încheietura *ului*, și *lui*” (Golescu 1840: 93).

¹³ Urmăm categorizările făcute de Avram 1992: V–VI.

În *Elemente de limba română după dialecte și monumente vechi* (1854) – gramatică istorică și descriptivă –, deși distinge între *articol hotărât* (*articlu*) și *articol nehotărât* (*articlu nedeterminat*), autorul nu acordă clasei articolului statut de clasă lexico-gramaticală distinctă, încadrându-l în clasa pronumelui: „aceste opt clase de cuvinte se numesc părțile cuvântarei, la carele alții mai adaug și a noua: articolul, care însă în tot respectul se ține de clasa pronomelor” (Cipariu 1987: 228). Apartenența articolului *nedeterminat* la clasa articolelor este respinsă: „nu este adevărat articlu, ci numai cuvânt, ca și altele” (Cipariu 1987: 232). Articolul este deci pentru Cipariu un element de flexiune: „declinațiunea nedeterminată se face numai după singură terminațiunea numelui; iar cea determinată adăugându-i-se în capetul terminațiunei o părțicea, ce se numește articlu și se declină împreună cu numele” (Cipariu 1987: 230). De notat că Cipariu face o aserțiune eronată, descriind articolul hotărât ca provenind din terminația numelor¹⁴, printr-o serie de schimbări morfofonologice („originea articolului e însăși terminațiunea numelor”, Cipariu 1987: 231).

În *Compendiu de gramateca limbei române* (1855) – gramatică normativă descriind doar limba literară –, Timotei Cipariu acceptă într-o anumită măsură existența articolului ca parte de vorbire distinctă („parte a cuvântarei” în terminologia autorului). Spre deosebire de situația din lucrarea anterioară, articolul primește aici o definiție funcțional-semantică: „articlu este o parte a cuvântarei care adăugându-se la nume substantive sau adjective și la participie determinează mai de aproape lucrurile însemnate” (Cipariu 1992: 4). Autorul distinge două tipuri de articol: *articlu primariu* (articolul hotărât, în terminologia actuală) și *articlii secundari*, în care include formele *cel* și *al*. Cipariu vorbește aici și despre construcțiile numite, în terminologia actuală, *dublu definite*¹⁵: „uneori se adaugă un pronume lângă nume spre a-l determina mai de aproape, care se numește articlu, precum când zicem: *omul-lu celu bunu* în loc de *omu bunu*” (Cipariu 1992: 3). Articolul nehotărât nu este discutat deloc în această lucrare.

În *Gramateca limbei române*¹⁶. I. *Analitică* (Cipariu 1869), Cipariu reia poziția teoretică din *Elemente*: „la acestea [=părțile cuvântarei], unii gramatici mai adaug și articlii, ca a noua parte a cuvântarei; ei însă în tot respectul se țin de clasa pronomelor” (Cipariu 1992: 151); articolul *principal* este văzut ca element cu rol în flexiune, fiind considerat un subtip de pronume: „și până a nu ajunge să tractăm de articli la locul său, între pronume” (Cipariu 1992: 154). În ce privește originea articolului, autorul oferă aceeași soluție eronată, ca în *Elemente*. Articolului nehotărât („nedeterminat”, în terminologia autorului) îi este recuzat

¹⁴ Articolul hotărât provine dintr-un demonstrativ postpus în română (Jordan, Manoliu 1965 și alții).

¹⁵ Vezi Alexandra Cornilescu, *At the nominal periphery: Romanian double definite constructions*, ms., comunicare prezentată la Conferința Departamentului de engleză al Universității din București, iulie 2007.

¹⁶ *Gramateca* lui Cipariu este prima gramatică academică românească (Avram 1966).

statutul de articol: „*unu, ună* etc. în adevăr nu e artichu, ci numai adiectiv numerale, ca altele: *doi, trei* etc.” (Cipariu 1992: 158), autorul menționând că „în loc de *ună* nearticulat la noi acum și încă de mult se zice numai *o*” (Cipariu 1992: 179). *Al* este tratat în secțiunea pronomelor, făcându-se o sumară prezentare a distribuției sale, fără însă a fi încadrat într-o anumită categorie. Despre *cel*, tratat – sumar – tot în secțiunea pronomelor, se face aceeași observație ca în *Compendiu*, reluându-se ideea construcțiilor dublu definite în care *cel* ar fi *articol secundar*: „a determina mai de aproape când și unde se pune *celu* ca artichu se ține de partea sintetică, oserbăm aici numai că la cei mai vechi ai noștri adiectivele articulate se pun cu doi artichi: unul secundariu, *cela*, înainte, și altul primariu înapoi, pr. *omu-lu cela bunulu*, iar cu *celu* fără *a* paragodic, nu” (Cipariu 1992: 196).

În volumul al II-lea, *Gramateca limbei române. II. Sintetică* (1877), despre articol se vorbește mai ales dintr-o perspectivă sintactic-descriptivă¹⁷, respectându-se taxinomiile din întâiul volum: articolul ca modalitate de determinare a subiectului, restricții de articulare și excepțiile de la aceasta regulă, concordanța articolelor; o secțiune specială este rezervată uzului articolelor – *Usul articlilor* (Cipariu 1992: 343–344).

9. În gramatica lui I.C. Massimū (1860), articolul nehotărât este încadrat în clasa lexico-gramaticală a adjectivului determinativ indefinit: „indefinite, decât nu determină deplin: *altū, totū, multū, puținū; unū, niciunū, veriunū* sēu *vreunū; fiăcare, fiăce, fiăcine; vericare, verice; órecare, órece, órecine; careva, nescareva; ceva, câtūva, cutare*, etc. *Indefinitū* va să ăică nemărginitū” (Massimū, 8). Pentru Massimū, articolul hotărât este „artichulū propriū”, „care se pune în urma sustantivelorū său adiectivelorū calificative spre a arăta că se ăeau ca determinate, s. e: *bărbatul-ū, muiere-a*” (Massimū 1860: 29). Articolele „improprii” sunt *al* și *cel*, care apar sub diferite forme.

10. După cum se poate observa din analiza detaliată a lucrărilor fiecărui autor, concepția despre articol a principalelor gramatici de secol XIX continuă tendința primelor gramatici românești (descrisă în Chivu 2009). Oscilația de inventar și de încadrare de la o gramatică la alta (și chiar în lucrările aceluiași autor – vezi cazul lui Cipariu) se explică, pe de o parte, prin modelul descriptiv adoptat – Budai-Deleanu admite explicit că nu încadrează articolul între clasele de vorbire pentru că nici „latinii” nu-l încadrau –, pe de altă parte, prin concepția fiecărui autor despre rolul articolului. Autorii lucrării *Elementa* (Micu, Șincai 1780, Șincai 1805), Heliade Rădulescu 1828, Cipariu 1855, Massimū 1860 au o dublă perspectivă asupra articolului, concepția lor combinând rolul articolului de element de flexiune cu cel de morfem al categoriei determinării; chiar dacă ambele criterii sunt avute în vedere, Heliade Rădulescu 1828 și Massimū 1860 nu vorbesc despre articolul nehotărât. Celelalte lucrări (Budai-Deleanu 1815–1820, Diaconovici Loga

¹⁷ Excepție face *al*, care în acest volum este denumit „supletiv” atunci când apare cu posesive și numerale (Cipariu 1992: 316).

1822, Golescu 1840) au în vedere doar rolul articolului de element implicat în flexiunea nominală; drept urmare, articolul nehotărât nu este identificat/descris sau este încadrat în altă clasă lexico-gramaticală decât articolul. *Cel* și *al* apar în descrierea tuturor autorilor, cu excepția lui Budai-Deleanu, însă la niciun autor nu sunt descrise amănunțit – nici din punct de vedere formal, nici din punctul de vedere al funcției de determinare. Doar Timotei Cipariu îl numește pe *cel* articol secundar, anticipând, într-o anumită măsură, studiile moderne de sintaxă, care îi atribuie această calitate.

Analizând aceste lucrări la mai mult de un secol de când au fost scrise, putem conchide că autorii nu copiau modele străine, ci adaptau concepțiile teoretice la limba română, descriind-o adecvat: inventarul și încadrarea în diverse clase lexico-gramaticale a diferitelor tipuri de articol nu se deosebesc în mod fundamental de cele din lucrările românești din ultima jumătate de secol.

BIBLIOGRAFIE ȘI SURSE

- Avram 1966 = Mioara Avram, *Prima gramatică academică românească*, în „Limba română”, nr. 5, p. 487–502.
- Avram 1978 = secțiunea „Lingvistica românească între 1828 și 1870. Gramatică”, de Mioara Avram, în Iordan 1978, p. 48–67.
- Avram 1992 = Mioara Avram, „Gramaticile lui Timotei Cipariu”, introducere la Cipariu 1992.
- Budai-Deleanu 1815–1820 = I. Budai-Deleanu, 1815–1820, *Temeiurile gramaticii românești*, în *Scrieri lingvistice*, text stabilit și glosar de Mirela Teodorescu, introducere și note de Ion Gheție, București, Editura Științifică, 1970.
- Chivu 2009 = Gh. Chivu, „Articolul în primele gramatici ale limbii române”, în *Studii de gramatică. Profesoarei noastre, Valeria Gușu-Romalo* (sub tipar).
- Cipariu 1987 = Timotei Cipariu, *Opere*, vol. I, ediție îngrijită de Carmen-Gabriela Pamfil, introducere de Gavril Istrate, București, Editura Academiei.
- Cipariu 1992 = Timotei Cipariu, *Opere*, vol. II, ediție îngrijită de Carmen-Gabriela Pamfil, introducere de Mioara Avram, București, Editura Academiei Române.
- Cipariu 1847–1848/1866 = Timotei Cipariu, *Principie de limbă și de scriptură*, inițial publicat în *Organul luminăriei* în 1847–1848; republicat în vol. în 1866; în ediție – Cipariu 1987.
- Cipariu 1854 = Timotei Cipariu, *Elemente de limba română după dialecte și monumente vechi*, Blaj, în ediție – Cipariu 1987.
- Cipariu 1855 = Timotei Cipariu, *Compendiu de gramateca limbei române*, Blaj, în ediție – Cipariu 1992.
- Cipariu 1869, 1877 = Timotei Cipariu, *Gramateca limbei române*. Partea I. *Analitica* (1869); Partea II. *Sintetica* (1877), București, în ediție – Cipariu 1992.
- Diaconovici Loga 1822 = Constantin Diaconovici Loga, *Gramatică românească*, text stabilit, prefăță, note și glosar de Olimpia Șerban și Eugen Dorcescu, 1973, Timișoara, Editura Facla.

- GA 1963 = *Gramatica limbii române*, sub redacția lui Al. Graur, ediția a II-a, București, Editura Academiei.
- GALR 2005 (/2008) = *Gramatica limbii române*, coordonator Valeria Guțu-Romalo, Volumul I. *Cuvântul*, Volumul II. *Enunțul*, București, Editura Academiei.
- Gheție 1975 = Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, București, Editura Academiei.
- Gheție 1978 = Ion Gheție, „Începuturile lingvisticii românești”, în *Iordan* 1978, p. 13–18.
- Golescu 1840 = Iordache Golescu, *Băgări de seamă asupra canoanelor gramăricești*, București, În Tipografia lui Eliad.
- Heliade Rădulescu 1828 = Ion Heliade Rădulescu, *Gramatică românească*, ediție și studiu de Valeria Guțu Romalo, 1980, București, Editura Eminescu.
- Iordan, Manoliu 1965 = Iorgu Iordan, Maria Manoliu, *Introducere în lingvistica romanică*, București, Editura Didactică și Pedagogică.
- Iordan *et al.* 1967 = Iorgu Iordan, Valeria Guțu Romalo, Alexandru Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, București, Editura Științifică.
- Iordan 1978 = Iorgu Iordan (coord.), *Istoria lingvisticii românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Massimū 1860 = I.C. Massimū, *Elemente de gramatică rumână*, a opta edițiune, București, Tipografia Colegiului Național din St. Sava.
- Micu, Șincai 1780 = Samuil Micu, Gheorghe Șincai, *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*, ed. M. Zdrenghea, 1980, Cluj-Napoca, Editura Dacia.
- Șincai 1805 = Gheorghe Șincai, 1805, *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*, ed. M. Zdrenghea, 1980, Cluj-Napoca, Editura Dacia.
- Pană Dindelegan 2003 = Gabriela Pană Dindelegan, „Eterogenitatea formelor reunite sub denumirea de «articol»”, în *Elemente de gramatică. Dificultăți, controverse, noi interpretări*, București, Humanitas, p. 27–50.
- Pană Dindelegan 2007 = Gabriela Pană Dindelegan (coord.), *Limba română – stadiul actual al cercetării*, București, Editura Universității din București.
- Stan 2007 = Camelia Stan, „Articolul niște”, în Pană Dindelegan, 2007, p. 199–205.
- Văcărescu 1787 = Ienache Văcărescu, *Observații sau băgări-dă-seamă asupra regulilor și orânduielelor gramaticii rumânești*, Râmnic.

THE ARTICLE IN THE MAIN 19th CENTURY GRAMMARS

(Abstract)

In the present contribution, I bring into discussion the description and interpretation of the class of determiners commonly named – in modern Romanian and international linguistics – “articles” in the main grammars of the nineteenth century. Both the inventory and the description of Romanian articles were – as they still are – controversial at the time being. A possible explanation of this fact may be that the Romanian system of determiners is rich, and this situation has not been yet properly accounted for.

Cuvinte-cheie: gramatici din secolul XIX, articol, terminologie lingvistică.

Keywords: 19th century grammars, article, linguistic terminology.

*Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”
București, Calea 13 Septembrie nr. 13*